

آموزه‌های سیاسی قرآن

ابوالحسن حسنی

مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما / ۱۳۷۲

حسنى، ابوالحسن، ۱۳۴۸ -

آموزه‌های سیاسی قرآن / ابوالحسن حسنى: تهیه‌کننده، مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما. -- قم: دفتر عقل، ۱۳۸۷.

۱۷۶ ص. -- (مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما؛ ۱۳۷۲)

ISBN: 978-964-2761-21-0 | ۲۰۰۰۰ ریال:

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. [۱۷۱] - [۱۷۶]؛ همچنین به صورت زیرنویس.

۱. اسلام و سیاست -- جنبه‌های قرآنی. ۲. اسلام و دولت -- جنبه‌های قرآنی. ۳. علوم سیاسی (تفه). الف. صدا و سیما؛ جمهوری اسلامی ایران. مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما. ب. عنوان.

۲۹۷ / ۱۵۹

ح ۹ ص / ۱۰۴ BP

دفتر عقل

مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما

آموزه‌های سیاسی قرآن

کد: ۱۲۷۲

نویسنده: ابوالحسن حسنى

ویراستار: منیره ماشااللهی

تهیه‌کننده: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما

ناشر: دفتر عقل

چاپ: زلال کوثر

نوبت چاپ: اول / ۱۳۸۷

شمارگان: ۱۵۰۰

بها: ۲۰۰۰۰ ریال

نشانی: قم، بلوار امین، مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما

پست الکترونیکی: Email: IRC@IRIB.ir

تلفن: ۲۹۱۹۶۷۰-۲۹۱۵۵۱۰ | دورنگار: ۲۹۱۵۵۱۰

شابک: ISBN: 978-964-2761-21-0 | ۹۷۸-۹۶۴-۲۷۶۱-۲۱-۰

فهرست مطالب

- دبیاجه ۱
- پیش‌گفتار ۳
- فصل اول: کلیات ۵
- مفهوم‌شناسی ۵
- ضرورت پژوهش ۶
۱. جنبه دینی ۶
۲. جنبه معرفتی ۶
۳. جنبه حقوقی ۷
۴. جنبه سیاسی ۸
- پرسش‌های اصلی و فرعی پژوهش ۸
- هدف پژوهش ۹
- فصل دوم: فلسفه سیاست در قرآن کریم ۱۰
۱. قدرت سیاسی ۱۱
- الف) معنا و کارکرد مفهوم قدرت ۱۱
- ب) خاستگاه قدرت سیاسی ۱۳
- ج) ارزش قدرت سیاسی ۱۵
۲. عزت و علو ۱۷

- الف) مفهوم‌شناسی عزت و علوّ ۱۷
- ب) منشأ عزت و علوّ ۱۹
- ج) جایگاه عزت در اندیشه سیاسی اسلامی ۲۱
۳. حق و عدالت ۲۲
- الف) مفهوم و کاربرد حق ۲۲
- ب) مفهوم عدل ۲۴
- ج) منشأ حق و عدالت ۲۴
۴. معقولیت در اندیشه سیاسی اسلامی ۲۵
- الف) معیار معقولیت در علوم اعتباری ۲۵
- ب) معقولیت دانش سیاسی اسلامی ۲۷
- ج) معناداری رفتار سیاسی ۲۹
۵. منابع معرفتی دانش سیاسی - اسلامی ۳۰
۶. دولت اسلامی ۳۱
- الف) سرزمین ۳۲
- ب) جمعیت ۳۴
- ج) حکومت ۳۵
- د) حاکمیت (ولایت) ۳۸
۷. مهدویت ۳۹

- فصل سوم: علم سیاست در قرآن کریم ۴۴
۱. شاخص‌های جامعه سیاسی اسلامی ۴۵
- الف) استقرار ولایت الهی بر پایه وحدت اجتماعی ۴۵
- ب) حرکت جامعه به سوی رشد عزت الهی ۴۷
- ج) شکل‌گیری جامعه سیاسی و ارتباطات اجتماعی - سیاسی بر اساس ۴۸
- توانی و تیزی ۴۸
- د) قیام به قسط ۵۴
- ه) تداوم دین‌مداری جامعه با فرآیند جامعه‌پذیری بر اساس امر به معروف و نهی از منکر ۵۷
۲. طبقه‌بندی نظام‌های سیاسی (حکومت‌ها) ۶۰
- الف) مفهوم تحدید و توسعه قدرت ۶۴
- ب) عوامل تحدید و توسعه قدرت ۶۶

۴. عوامل تحدید و توسعه قدرت در نظام سیاسی طاغوت ۷۱
- الف) مفهوم تحدید و توسعه قدرت در نظام سیاسی طاغوت ۷۱
- ب) عوامل تحدید و توسعه قدرت ۷۴
- یک - احساس ضعف و خستگی مسلمانان ۷۴
- دو - اعتماد بی جا به دشمن ۷۶
- سه - بی غیرتی مسلمانان به دینشان ۷۷
- چهار - سستی در جهاد ۷۸
۵. جناح‌های سیاسی در جامعه اسلامی ۷۹
- الف) خاستگاه جناح‌های سیاسی ۷۹
- یک - اختلاف در تفسیر مبانی، اهداف یا قوانین اساسی نظام سیاسی ... ۸۰
- دو - اختلاف در روش‌ها ۸۰
- سه - اختلاف در اهدافی دون رتبه‌تر از اهداف کلان نظام سیاسی ۸۱
- چهار - اختلاف در موضع‌گیری نسبت به موضوع ویژه و مهم در امور کلان نظام سیاسی ۸۱
- ب) جناح مؤمنان و جناح منافقان؛ دو جناح اصلی رقیب در دولت و اسلامی ۸۱
- یک - شخصیت‌شناسی جناح مؤمنان ۸۳
- اول - تعریف شخصیت ۸۳
- دوم - ویژگی‌های شخصیتی - معرفتی مؤمن ۸۳
- سوم - ویژگی‌های شخصیتی - روانی مؤمن ۸۵
- چهارم - ویژگی‌های شخصیتی - رفتاری مؤمن ۸۸
- پنجم - نسبی بودن ویژگی‌های شخصیتی مؤمن ۹۰
- دو - شخصیت‌شناسی جناح منافقان ۹۰
- اول - ویژگی‌های شخصیتی - معرفتی منافقان ۹۰
- دوم - ویژگی‌های شخصیتی - روانی منافقان ۹۳
- سوم - ویژگی‌های شخصیتی - رفتاری منافق ۹۵
۶. دشمن‌شناسی ۹۷
- الف) دشمن مؤمنان و جامعه سیاسی اسلامی ۹۷
- ب) شخصیت‌شناسی کافر ۹۸
- یک - ویژگی‌های شخصیتی - معرفتی کافر ۹۸
- اول - ناتوانی در درک حقیقت ۹۸
- دوم - خطاهای زیباشناختی ۹۸

- ۹۹ سوم - شکاکیت یا نسبی انگاری
- ۹۹ چهارم - پوچ انگاشتن آفرینش
- ۹۹ پنجم - باور نداشتن حقایق دینی
- ۱۰۰ ششم - یکسان پنداشتن اسطوره و جادو با دین
- ۱۰۰ هفتم - تجزیه کردن دین
- ۱۰۱ هشتم - جهل به خود
- ۱۰۱ دو - ویژگی های شخصیتی - روانی کافر
- ۱۰۱ اول - احساس پوچی و ناامیدی
- ۱۰۳ دوم - استکبار
- ۱۰۳ سوم - تعصب های جاهلی
- ۱۰۳ چهارم - کینه ورزی با دین خدا و مؤمنان
- ۱۰۴ پنجم - ترس از ثبات مؤمنان
- ۱۰۴ سه - ویژگی های شخصیتی رفتاری کافر
- اول - توجه به خدایان دروغین به عنوان پایه جامعه
- ۱۰۴ سیاسی کافران
- ۱۰۵ دوم - پیمان شکنی
- ۱۰۶ سوم - بازداشتن دیگر انسان ها از راه خدا
- ۱۰۶ چهارم - جنگ در راه طاغوت
- ۱۰۶ پنجم - تصویب احکام و قوانین نادرست

● فصل چهارم: فقه سیاسی در قرآن ۱۰۷

- ۱۰۷ ۱. تعریف فقه سیاسی
- ۱۰۸ ۲. مصالح معتبره در فقه سیاسی
- ۱۰۸ الف) چپستی مصلحت
- ۱۰۹ ب) دسته بندی مصلحت
- ۱۰۹ یک - مصلحت حفظ عقل
- ۱۱۳ دو - مصلحت حفظ دین
- ۱۱۵ سه - مصلحت حفظ عزت مؤمن
- ۱۱۷ چهار - مصلحت حفظ نظام
- ۱۱۸ پنج - مصالح عامه دیگر
- ۱۱۹ ج) ترتیب مصالح معتبره

۱۱۹	۳. قواعد روابط در جامعه سیاسی اسلامی
۱۱۹	الف) ولایت الهی بر قدرت سیاسی
۱۲۱	ب) قاعده برادری (اخوت) میان مؤمنان (تولی)
۱۲۳	طیج) قاعده برائت از کافران و منافقان (تیزی)
۱۲۴	د) قاعده وجوب قیام به قسط
۱۲۵	ه) قاعده تکلیف حکومت در برابر حقوق مردم
	و) قاعده امر به معروف و نهی از منکر به مثابه قاعده حاکم بر فرهنگ پذیری
۱۲۶	سیاسی
۱۲۷	۴. قواعد راهبردی کلان در فقه سیاسی
۱۲۷	الف) قاعده نفی ضرر
۱۳۱	ب) قاعده تقیه
۱۳۵	ج) ضرورت کیاست و برنامه ریزی
۱۳۷	د) قاعده لزوم وفای به عهد
۱۴۰	ه) قاعده وجوب کمک به نیکی و حرمت کمک به گناه
۱۴۳	و) وجوب تأمین امکانات دفاعی
۱۴۵	ز) وجوب تعظیم شعائر الهی
۱۴۶	۵. سیاست‌های کلان در فقه سیاسی
۱۴۶	الف) توسعه قسط
۱۴۷	ب) توسعه چرخه گردش ثروت
۱۵۰	ج) پرهیزینه و کم‌بهره‌سازی کفر و نفاق و آسان‌سازی و زیباسازی
۱۵۰	زندگی دین‌مدارانه
۱۵۵	د) تشکیل حکومت اسلامی
۱۵۵	۶. جهت‌گیری نظام سیاسی قرآن
● فصل پنجم: با برنامه‌سازان	
۱۵۷	۱. رسانه؛ کارگزار جامعه‌پذیری سیاسی
۱۵۹	۲. تعریف جامعه‌پذیری سیاسی
۱۶۱	۳. نقش کارگزاری جامعه‌پذیری سیاسی رسانه
	۴. نقش آموزه‌های سیاسی قرآن در سیاست‌گذاری‌های کلان و جهت‌دهی به عملکرد
۱۶۳	سیاسی رسانه
۱۶۴	۵. پیشنهادهاى عملی برای ترویج آموزه‌های سیاسی قرآن در رسانه

- الف) پیشنهادهای سیاست‌های کلان..... ۱۶۴
- ب) سوزه‌های برنامه‌سازی ۱۶۵
- یک - سوزه فیلم داستانی ۱۶۵
- اول - وجوب کیاست مؤمن ۱۶۵
- دوم - شناخت ویژگی‌های منافق و مؤمن ۱۶۵
- سوم - پیمان برادری میان مؤمنان ۱۶۵
- چهارم - پرهزینه‌سازی و کم‌بهره‌سازی کفر و نفاق و آسان‌سازی و زیباسازی زندگی دین‌مدار ۱۶۵
- دو - سوزه فیلم مستند ۱۶۶
- اول - شناخت ویژگی‌های کافر ۱۶۶
- دوم - نقش تلویزیون در کم‌رنگ شدن توتنی و تبری بر اساس دین ۱۶۶
- سوم - عاملی برای محدود کردن قدرت طاغوت و گسترش قدرت حق ۱۶۷
- چهارم - مصالح معتبره ۱۶۷
- سه - سوزه فیلم گزارشی ۱۶۸
- اول - توسعه چرخه گردش ثروت ۱۶۸
- دوم - وجوب تعظیم آموزه‌های الهی ۱۶۸
- ج) پیشنهاد برای گروه‌های گوناگون برنامه‌سازی ۱۶۸
- کتاب‌نامه ۱۷۱

دیباچه

یکی از پرسش‌های مهم در تاریخ اندیشه سیاسی معاصر، توجه اسلام به مسائل حیات سیاسی انسان است. به ویژه این پرسش درباره قرآن کریم - منبع اصلی معرفت دینی - مطرح بوده است که آیا به مسایل حیات سیاسی انسان توجه دارد یا نه؟ و آیا بر اساس آموزه‌های آن، می‌توان یک نظام معرفتی برای شناخت حیات سیاسی انسان تدوین کرد یا خیر؟

ریشه‌یابی تاریخی چنین پرسش‌هایی آشکار می‌کند که خاستگاه آنها اندیشه سیاسی غرب بوده است. اندیشمندان و متولیان امور سیاسی غرب به دلیل جامع و کامل نبودن معارف دینی مسیحیت و نیز به دلیل فساد متولیان دین، از چند قرن پیش به این سو، به جداسازی سیاست از دین پرداخته‌اند. با سلطه سیاسی نظامی غرب بر جهان اسلام، تلاش بسیاری شد که مسایل و مشکلات نظری و عملی غربیان در زمینه دین، به جامعه مسلمانان نیز گسترش یابد. با این حال، غنائیم حتوایی دین اسلام، مانع اصلی در به ثمر رسیدن این توطئه بود. قرآن، کتاب جامع و کامل انسان‌سازی است که معارف آن تنها به امور فردی و باطنی انسان‌ها محدود نمی‌شود. هدف از فروفرستادن قرآن، هدایت فرد فرد انسان‌ها و تهذیب نفوس است. با این حال، هدایت سیاسی - اجتماعی مردم به دست والیان الهی امکان‌پذیر می‌شود. البته مردم نیز نقش محوری در برپایی عدل و قسط را بر عهده دارند. اگر زمام امور و سررشته تصمیم‌های سیاسی و اجتماعی در دست دیگران باشد و آموزه‌های

قرآن کریم، ملاک تصمیم‌گیری در این ساحت از حیات بشری نباشد، این آموزه‌ها به تدریج فراموش می‌شود و بشر به ورطه کفر و جاهلیت خواهد افتاد.

با ژرف‌نگری در معارف قرآن، آموزه‌هایی اساسی را در حوزه‌های فلسفه سیاسی، علم سیاست و فقه سیاسی می‌توان یافت. از این رو، پژوهش‌گر ارجمند، جناب آقای ابوالحسن حسینی کوشیده است تا از دریای معارف قرآنی، گنوه‌های درخشان آموزه‌های سیاسی را اصطیاد و در اختیار برنامه‌ریزان و برنامه‌سازان ارجمند قرار دهند. با سپاس از ایشان، امید داریم که این پژوهش در نگاه اصحاب رسانه مقبول افتد.

إنه ولی التوفیق

اداره کل پژوهش

مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما

پیش‌گفتار

قرآن، کتاب حق تعالی است که با توجه به نیاز ذاتی انسان مملوک، در مانده، عبد و سراپا نیاز، از مبدأ مالکیت، قهاریت، مولویت، ربوبیت، حکمت و رحمت بی حدّ خود بر بنده اش نازل کرده است. خداوند در قرآن، اصول حیات دینی را در همه پهنه زمین و در همه درازای زمان، به انسان عرضه کرده و در تبیین این نوع از حیات، نکته‌ای که موجب نقص و نقض باشد باقی نگذاشته است. این نحوه از حیات دینی، همه ویژگی‌های یک زندگی کامل و منطبق بر فطرت انسانی را داراست.

برای اینکه قرآن کریم از هر گونه ریب و ناراستی به دور بماند؛ حق تعالی هم معنا و هم الفاظ آن را خود معین کرده است و برای اینکه انسان‌ها بتوانند از آن بهره ببرند و با نور آن، حق را از باطل و ناراستی را از راستی جدا کنند؛ فهم قرآن را برای همه انسان‌ها ممکن گردانده است. با این حال، فهم قرآن، آسان نیست. قرآن از جهت معنا سنگین است و فهم آن به مقدمات معرفتی و شخصیتی کافی نیاز دارد.

سیاست، بخش مهمی از حیات بشری به شمار می‌آید. اهمیت پردازش و طراحی نظام معرفت سیاسی در کارآمدی آن، در معنادگی به رفتارهای سیاسی، تعریف مشروعیت برای ساختار، کارگزاران و رفتارهای سیاسی و تنظیم حیات سیاسی روشن می‌شود. نظام معرفت سیاسی، مجموعه‌ای از نظریه‌های سیاسی است که با تعریف جامعه سیاسی مطلوب و حیات سیاسی

مطلوب و برای شناسایی و تحلیل وضعیت سیاسی موجود، چارچوب نظری مناسبی عرضه می‌کند. بر اساس چنین نظامی، مسیر تحول و رشد وضع موجود سیاسی به وضع مطلوب سیاسی و شیوه حرکت در این مسیر طراحی می‌شود.

بنابراین، نظام معرفت سیاسی، معرّف مؤلفه‌های هویتی حیات سیاسی انسانی و راهبرد معرفتی نظام‌مند کردن عمل سیاسی خواهد بود. این نکته مبنای اهمیت پردازش و طراحی نظام معرفت سیاسی بر اساس قرآن کریم است؛ زیرا قرآن، کتاب زندگی برای انسان است و منبع معرفتی کامل برای شناخت معنای حیات انسانی، تعریف مشروعیت برای همه ارکان حیات انسانی و تنظیم حیات انسانی در جهت رشد و کمال است.

پردازش و طراحی نظام معرفت سیاسی بر اساس قرآن کریم، به کار تخصصی و تفصیلی نیاز دارد. در این پژوهش تلاش شده است با بررسی اجمالی برخی آموزه‌های سیاسی قرآن کریم، تصویری اجمالی از چنین نظامی ترسیم شود. در انتخاب این آموزه‌ها دو نکته بیشتر مورد نظر بود:

۱. اهمیت آموزه در تعریف هویت سیاسی انسان مسلمان؛

۲. اهمیت آموزه در مسائل سیاسی جهان و ایران در عصر حاضر.

با این حال، به دلیل گستردگی موضوع، تقریباً هیچ‌یک از این آموزه‌ها به قدر لازم و کافی تشریح نشده و برخی آموزه‌های بسیار مهم، مانند جهاد نیز حتی معرفی نگشته‌اند.

امید است این تحفه ناچیز، اهل قرآن را خوش آید و آنان را به تأمل کافی و وافی در نظام معرفت سیاسی قرآن کریم تشویق کند و در ارشاد و اصلاح سیاست در رسانه ملی مفید باشد. در پایان، از تلاش‌های جناب دکتر نجف لک‌زایی که با مطالعه این اثر، نویسنده را از راهنمایی‌های ارزشمند خود بهره‌مند ساخت، سپاس گزارم.